

תגובה

הקונספציה מכה שנית

על העיסוק החוזר בכשלי המודיעין במלחמת יום הכיפורים

התוצאות הקשות של המלחמה לא נבעו בהכרח מההפתעה, ההפתעה בכל מקרה לא הייתה מושלמת, והשפעתה על תוצאות המלחמה הייתה מוגבלת

המודיעין הייתה השפעה מכרעת על החלטות הדרג המדיני.

הספקות בנוגע לנרטיב של יום הכיפורים

מבט מעמיק יותר מעלה כמה ספקות בנוגע לנרטיב הזה שחוזר על עצמו שוב ושוב בכל דיון על לקחי המלחמה:

1. ההפתעה הייתה מוחלטת והיא שקבעה את תוצאות המלחמה. ההפתעה היא

הופתעה לחלוטין מההתקפה הזאת.

- אמ"ן היה אחראי לגיבושה של הערכת המודיעין הלאומית, ובמסגרת הזאת היה עליו לספק לדרג המדיני ולדרג הצבאי התרעה של 48-72 שעות לכל הפחות לפני פרוץ מלחמה.
- צה"ל העריך שדי בהתרעה כזאת כדי להתארגן לקראת הוצאתן לפועל של תוכניות ההגנה שלו.
- להערכה האסטרטגית השגויה של

מבוא: הנרטיב של יום הכיפורים

ב-40 השנים האחרונות חוזר ועולה מדי שנה הדיון על כשלי המודיעין ערב המלחמה, על הקונספציה העומדת בבסיס ההפתעה ועל השפעת ההפתעה הזאת על התוצאות הקשות של המלחמה. למרבה הפליאה, נוצר הרושם שממצאי ועדת אגרנט הם שהביאו לקיבועו של מיתוס הקונספציה המשמש בסיס לנרטיב המרכזי של המלחמה. הטענה המועלית במאמר הזה היא שהתוצאות הקשות של מלחמת יום הכיפורים לא נבעו בהכרח מההפתעה, ושההפתעה בכל מקרה לא הייתה מושלמת, והשפעתה על תוצאות המלחמה הייתה מוגבלת.

כאמור, הנרטיב המרכזי בשיח הנמשך מאז מלחמת יום הכיפורים הוא שאגף המודיעין של צה"ל (אמ"ן) צריך היה ויכול היה לספק לדרג הצבאי והמדיני התרעה של 48-72 שעות לפני המעבר ממצב רגיעה למצב מלחמה. מאחר שאמ"ן לא סיפק את ההתרעה, הופתעו צה"ל והדרג המדיני, ולכן לא גויסו כוחות המילואים, ולא הופעלו תוכניות ההגנה. משום כך המהלכים האופרטיביים של מצרים ושל סוריה בפתחת המלחמה נחלו הצלחה, והם קבעו בסופו של דבר את תוצאות המלחמה. מאמרו של אלוף (דימ') אביעזר יערי ב"מערכות" 448 ממחיש את השפעותיו של הנרטיב הזה על הדיון ההיסטורי והאקדמי בסוגיה של פתיחת המלחמה. להלן כמה קביעות המופיעות במאמר¹:

- ב-6 באוקטובר, יום הכיפורים, תקפו צבאות מצרים וסוריה את ישראל... ישראל

הדמיה: ועדת אגרנט על רקע שדה קרב בסיני | נוצר הרושם שממצאי ועדת אגרנט הם שהביאו לקיבועו של מיתוס הקונספציה המשמש בסיס לנרטיב המרכזי של המלחמה

סא"ל (דימ') דן שיאון
לשעבר מפקד טייסת

המלחמה. לא זו בלבד שגורם ההפתעה אמור להיות מובן מאליו לכל איש צבא מיומן, הרי ברור שהפתעת יום הכיפורים בהחלט לא הייתה שלמה, והשפעתה על תוצאותיה הייתה פחותה ממה שנוטים לייחס לה. בדיון הזה הנמשך כך כבר 40 שנה, חסרה ביקורת קונסטרוקטיבית וכנה של כל הכשלים האחרים שהביאו לתוצאות הקשות של המלחמה ולמחיר הדמים ששולם בה.

הערות

1. אביעזר יערי, "שגיאות היסוד של המודיעין: מבט חדש", **מערכות** 448, אפריל 2013, עמ' 40-41, <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/1/113201.pdf>
2. יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, תל-אביב, 1990, עמ' 493
3. שמואל גורדון מבקר את תהליכי קבלת ההחלטות כמו גם את ההחלטות עצמן שקיבל מפקד חיל האוויר, אלוף בני פלד, ביומיים הראשונים של המלחמה. ההפתעה שיבשה את תהליכי קבלת ההחלטות, בעיקר עקב אובדן שיווי המשקל של משה דיין ולחצים שהפעיל הרמטכ"ל על מפקד חיל האוויר לאחר שקרס מערך ההגנה של כוחות היבשה. בנוגע לניסוי המילואים בחיל האוויר ראו: שמואל גורדון, **3 שעות באוקטובר: החלטות גורליות - חיל האוויר בתחילת מלחמת יום הכיפורים**, מעריב, תל-אביב, 2008, עמ' 404.
4. על העובדה שחיל הים לא הופתע מפרוץ המלחמה והיה ערוך ומוכן לקראתה ראו, למשל: אלי רוב, "קרב פורט-סעיד במלחמת יום הכיפורים", **מערכות** 449, יוני 2013, <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/5/113235.pdf>
5. עמנואל סקל מצביע על חוסר בתוכניות הגנה רלוונטיות למתאר הלחימה של המצרים, רמת כוננות ומוכנות נמוכה, נוהלי קרב לקויים ובעיות בתקשורת בין המטה הכללי לליקוח הדרום ובין הפיקוד לאוגדות. עמנואל סקל, **הסדיר יבלום: כך הוחמצה הכרעה בסיני במלחמת יום הכיפורים**, מעריב, תל-אביב, 2011, עמ' 29-86
6. דני אשר, **לשבור את הקונספציה**, מערכות, תל-אביב, 2003, עמ' 18
7. יערי, עמ' 41
8. ד"ר ינאל קיפניס, "השיח המדיני-צבאי הישראלי לפני מלחמת יום הכיפורים", בתוך: **מלחמת יום הכיפורים - לקחים ותובנות לגבי הכוח האווירי**, יום עיון במכון פשר, 22 במאי 2013, <http://bit.ly/141LEtN>
9. האינטרס המרכזי של האמריקנים באזור באותה העת היה - לדברי קיסינג'ר - לדחוק את הסובייטים אל מחוץ למצרים ובמקביל לשמור על ביטחונה של ישראל ולשאוף להגיע להסדר כולל. האמץ המדיני נועד להתחיל לאחר הבחירות בישראל בנובמבר 1973 וללא מעורבות הסובייטים שאותם סילק סאדאת ממצרים ב-1972. הנרי קיסינג'ר, **משבר: ניהול מדיניות החוץ במלחמת יום כיפור וביציאה מווייטנאם**, מכון שלם, ירושלים, 2004, עמ' 6-7
10. במסגרת ההבנות האלה הסכימה ישראל להימנע ממכה מקדימה ולהגביע על מתקפה מצרית רק שעתים לאחר תחילתה. קיפניס, **שם**
11. האפשרות הזאת יכולה להסביר אולי במקצת את צעדיו התמוהים של ראש אמ"ן שפעל בכל דרך אפשרית כדי להימנע מהפעלת "האמצעים המיוחדים" שהיו בידיו, ושביתן להבין כי הפעלת הייתה מחייבת את ישראל לצאת למלחמה. ראו: אורי בר יוסף, "אי הפעלת 'אמצעי האיסוף המיוחדים' והכשל המודיעיני במלחמת יום הכיפורים: מבט חדש", **מערכות** 448, אפריל 2013, עמ' 46-53, <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/2/113202.pdf>

היום על כולם, ויש מי שמציבים סימני שאלה בנוגע אליה. בהרצאה שנתן ד"ר יגאל קיפניס ביום עיון במכון פשר הוא ציין שניתן לעשות מחקר היסטורי מעמיק רק לאחר 40 שנה לפחות.⁸ קיפניס, שמתבסס על מסמכים ועל מקורות מדיניים שנחשפו רק באחרונה, טוען שהערכת אמ"ן כי יש "סבירות נמוכה" לפרוץ מלחמה כמעט לא השפיעה על קבלת ההחלטות בדרג המדיני ועל התנהלות לקראת המלחמה. ההחלטות האלה נקבעו על פי שיקולים מדיניים ופוליטיים-פנימיים שתואמו באופן הדוק עם היועץ לביטחון לאומי בממשל האמריקני, הנרי קיסינג'ר, ללא ידיעתם של רוב השרים ושל הדרג הצבאי הבכיר.⁹ ההבנות שאליהן הגיעה ראש הממשלה גולדה מאיר עם האמריקנים כבר ב-1971 כללו הקפאה של כל יוזמה מדינית לשנתיים והמשך ההספקה של ציוד צבאי אמריקני לישראל לצורכי הרתעה.¹⁰ בסיכום הרצאתו אמר ד"ר קיפניס כי בימים שקדמו למלחמה קרסה "הקונספציה המדינית" של דיין - שלפיה משיקולים מדיניים לא יפתח סאדאת במלחמה. לא ניתן להתעלם מהאפשרות הסבירה שהקונספציה המדינית של גולדה ושל דיין היא שהזינה את הקונספציה של אמ"ן לקראת המלחמה ולא להפך.¹¹

לא זו בלבד שגורם ההפתעה אמור להיות מובן מאליו לכל איש צבא מיומן, הרי ברור שהפתעת יום הכיפורים בהחלט לא הייתה שלמה, והשפעתה על תוצאותיה הייתה פחותה ממה שנוטים לייחס לה

סיכום

מהסקירה הזאת עולה הבעייתיות הטמונה בעיסוק האובססיבי בקונספציה שהתגבשה לפני מלחמת יום הכיפורים ובטענה שכישלון המודיעין וההפתעה הם שקבעו את תוצאות

סעיף מרכזי בכל רשימה של עקרונות מלחמה שתקפים בכל הזמנים - מציין יהושפט הרכבי. העקרונות האלה "חסינים בפני תמורות באורחות המלחמה שנבעו משינוי טכנולוגי או ארגוני".² אם כך הם פני הדברים, אין הצדקה לכך שההפתעה קיבלה עוצמה כה עזה שמטה כל דיון מקצועי במהלכי מלחמת יום הכיפורים ל-48 השעות הראשונות של הפתיחה ללא נכונות לנתח ולהפיק לקחים משאר ימי הלחימה שבאו בעקבותיהם. יתרה מכך, ההפתעה לא הייתה מוחלטת, וחיל האוויר, כידוע, היה אמור להיות מוכן למלחמה. מפקד חיל האוויר התריע לפני מפקדי הטייסות על האפשרות הסבירה למלחמה, גייס את כל מערך המילואים שלו כבר ב-5 באוקטובר, הפיץ תוכניות מבצע וחימש את המטוסים לקראת תקיפה מקדימה.³ גם המודיעין של חיל הים נתן התרעה על כך שעומדת לפרוץ מלחמה, והחיל נערך בעוד מועד לקראתה.⁴

2. הפעלת תוכניות ההגנה של צה"ל היו בולמות את התקיפה. ספרו של עמנואל סקל "הסדיר יבלום" מפרוץ לחלוטין את הקביעה הזאת.⁵ בבחינה מעמיקה נראה כי לא הייתה לצה"ל שום תוכנית הגנה רלוונטית שנועדה להתמודד עם מתאר המלחמה שאותו תכננו ויישמו צבאות מצרים וסוריה. צה"ל התקשה מאוד להתמודד עם תקיפה יזומה בשתי החזיתות בו זמנית. כמו כן לא הייתה בידיו תשובה לתוכנית המלחמה שכפה עליו צבא מצרים, שכללה יעדים אופרטיביים מוגבלים, וגם לא הייתה לו תשובה טקטית מיידית לשימוש המסיבי שעשו החיילים המצרים בטילי הנ"ט האישיים.⁶ כל זה חייב בדיקה מעמיקה והפקת לקחים כנה מכל גורם צבאי בכל רמה לאחר המלחמה. בדיקה כזאת חשובה במיוחד מאחר שאמ"ן, כפי שמציין יערי, מסר באופן מלא "תיאורים מפורטים ומדויקים על הכנותיהם (של צבאות מצרים וסוריה) למלחמה, על תוכניות המלחמה שלהם, על צידם ועל תורות הלחימה שגיבשו".⁷

3. להערכה האסטרטגית השגויה הייתה השפעה מכרעת על החלטות הדרג המדיני. גם הקביעה הזאת אינה מוסכמת